Imaginea vlahilor în scrierile străinilor între secolele XI-XIII

Alexandru Florin CIOLTEI

Universitatea „Lucian Blaga“ din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane
”Lucian Blaga” University of Sibiu, Faculty of Social and Human Sciencies
Personal e-mail: cioltei_alexandru@yahoo.com

The Vlachs in foreign chronicles

The paper represents an analysis upon the chronicles written by foreign medieval authors that are making references to the Vlachs' population. Their interest regarding the Vlachs has been derived from the contact noted between both sides, namely between the Byzantine Empire and the Vlachs on the one hand, and between the Hungarian Kingdom and the Vlachs on the other hand. The information that surfaced out of these chronicles is of political, economic and social nature.

The paper will present the Byzantine chronicle of Kekaumenos, that of Ioan Kinnamos and the one written by Nichita Choniates. All of them, however ambiguous, or incomplete they may have been, are still portraying a more coherent and truthful image than any other of their contemporary, Eastern – European or oriental, chronicles. The time period that these three medieval authors approached was the period extending between the years 1066 – 1204. This period overlapped the Vlachs and the Bulgarians' revolt in the town of Larissa and the fall of the great city of Constantinople during the fourth crusade. The area populated by the Vlachs mentioned in these writings was a wide one, which included most of the Balkan Peninsula. The Byzantine authors are wavering between a stereotype vision regarding the Vlachs, but a more complex one, thus creating a complex portrait regarding this particular population. The authors were directly influenced by the events developing during their efforts to write their chronicles and mostly by the relation between the Vlachs and the Byzantine Empire at that point in time.

The chronicle of the Hungarian notary Anonymus represents also a pillar for this research. He is the one presenting the Vlachs' population living between the Pannonian plains and Transylvania. This writing tells all about the political - military events of the time but, more importantly, mentions the Vlachs living inside the Carpathian arch. The truthfulness of the events presented by Anonymus is proven also by a series of archaeological discoveries.

Keywords: chronicles, medieval authors, Vlachs, the Hungarian Kingdom, the Byzantine Empire.

1. Introducere

Prezentul articol științific analizează informațiile oferite prin intermediul lucrărilor autorilor medievali bizantini și maghiari, lucru explicabil prin contactul acestor două state cu populația vlahilor. Lucrările abordează, atât în mod direct cât și indirect, istoria poporului român, iar informațiile ce reies din lucrările selectate vor oferii date de natură politică, economică și socială.

Cronicile bizantine ale lui Kekaumenos, Ioan Kinnamos și Nichita Choniates se remarcă prin faptul, că oricât de lacunare sau de ambigue ar fi datele pe care le cuprind, acestea sunt în general cu mult mai bogate, mai coerente şi mai veridice decât izvoarele provenite pe filiera altor surse narative contemporane, apusene, est-europene sau orientale. Perioada abordată de acești trei autori este cuprinsă între anii 1066-1204 și anume

răscoala vlahilor și a bulgarilor din orașul Larissa, cât și căderea Constantinopolului în timpul celei de a patra cruciade. Arealul de răspândire al populației vlahilor menționat în lucrările de față este unul destul de amplu, ce curpinde cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice. Imaginea pe care scriitorii bizantini ne-o conturează despre vlahii balcanici nu este una unitară, stereotipă, ci una complexă, determinată direct de momentul în care aceștia și-au redactat operele și, mai ales, determinată de raporturile vlahilor cu Imperiul Bizantin la momentul respectiv.

Pe lângă lucrările bizantine am analizat și lucrarea fundamentală a notarului maghiar Anonymus, ce ne prezintă un areal de răspândire al populației românești cuprins între Câmpia Panonică și Transilvania. Pe lângă evenimtele cu caracter politico-militar, lucrarea ne schițează o imagine a vlahilor aflați în interiorul arcului Carpatic, imagine ce este prezentată în mod indirect. Important de menționat in legatură cu această lucrare este faptul că evenimentele petrecute pot fi confirmate într-o oarecare măsură și prin coroborarea informațiilor din teren, și anume a dovezilor arheologice existente.

Prin intermediul informaților oferite de către acești 4 autori medievali și interpretarea acestor lucrări am încercat să surprind caracteristicile acestei populații, caracteristci ce reies din lucrările scrise în perioada cuprinsă între secolele XI-XIII, secole premergătoare formării statelor acestora.

2. Analiza textelor

2.1 Anonymus - Gesta Hungarorum

Opera notarului anonim a fost tradusă și publicată, alături de alte 14 lucrări de mare importanță pentru istoria românilor, de către G. Popa-Lisseanu, lucrările fiind strânse într-un corpus de texte ce poartă numele Fontes Historiae Daco-Romanorum, publicate între anii 1934-1939. Lucrarea lui Anonymus reprezintă primul volum din această serie publicată sub numele de Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum în anul 1934 la București.

Datarea operei Notarului Anonim, cât și identificarea autorului au stârmit de-a lungul timpului controverse, acest lucru datorându-se perspectivei diferite a celor două istorigrafii perocupate de acest subiect. Despre Anonymus nu se cunosc prea multe date, iar informațiile pe care le deținem se reduc mai mult la simple presupuneri, la deducții și la unele indicații ce reies din opera lăsată de acesta. Gesta Hungarorum are, printre altele, și o funcție propagandistică. Caracterul propagandistic al lucrării face plauzibilă trecerea sub tăcere, de către autorul acesteia, a unor realități care ar fi putut afecta interesele regalității ungare. Autorul gestei face o selecție personală a informaților de care dispune, retușând o serie de realități istorice mai puțin convenabile[1].

În întroducerea lucrării sale, cronicarul Anonymus se prezintă ca fiind dictus magister quondam regis Bele notarius. Prin urmare, conform afirmației sale, secretar al regelui Bela. Problema se evidențiază prin faptul că, de-a lungul istoriei maghiarilor, întâlnim patru regi care poartă numele Bela, și anume Bela I (1061 – 1063), Bela II (1131 – 1141), Bela III (1173 – 1196) și Bela IV (1235 – 1270). În trecut, mulți istorici, printre care și N. Iorga îl considerau pe Anonymus ca fiind secretarul regelui Bela al IV-lea, dar în prezent acestă afirmație a fost eliminată din discuția istoriografică[2].

Cea mai mare parte a istoricilor ce au studiat această problemă, printre care îi amintim pe Alexandru Madgearu și Tudor Sălăgean, consideră că regele menționat de Anonymus a fost unul dintre suveranii secolului al XII-lea ce purtau acest nume, fiind vorba despre Bela al II-lea și Bela al III-lea. Cercetăriile din ultimele decenii tind să îl favorizeze pe Bella al III-lea, însă totuși fără ca această opțiune să fie susțiută cu argumente cocludente[3].

Din cronica notarului anonim nu ni s-au păstrat decât 57 de capitole de întinderi inegale. Cronica, în realitate este mult mai vastă, aceasta conținând nu numai relatări asupra cuceririi Ungariei, res geste, ci și asupra genealogiei regilor și a nobilior, genealogie regum et nobilium.

Prima regiune în care populația vlahă ne este prezentată este Câmpia Panonică, Anonymus prezentând-o în capitolul IX al lucrării sale. Descrierea câmpiei panonice este dată de către ducii rutenilor, care îi invită pe unguri să se așeze acolo "quam terram habitarent Sclavi Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum. Quia post mortem Athile regis teram Pannonic Romani dicebant pascua esse eo, quod greges eorum in terra Pannonic pascebantur, et iure terra Pannonie pascua Romanorum este dicebatur, nam et modo Romai pascuntur de bonis Hungariae"[4]. Primul grup etnic descris în acest fragment este cel al Sclavi Bulgarii, care în principiu ar însemna două grupuri etnice distincte, însă în această perioadă procesul de omogenizare dintre elementul conducător inferior din punct de vedere numeric, format din bulgari și elementul predominant, format din slavi, a acestor două populații se finalizează. Cel mai probabil Anonymus vrea să îi diferențieze de slavii sârbi care se aflau în vecinătatea acestei regiuni. Celălalt grup prezentat este cel al Blachii ac pastores Romanorum. Traducerea acestui fragment a ridicat probleme, întrucât de cele mai multe ori ac înseamnă și, acest lucru ducând la interpretarea fragmentului de către cercetători ca "Blachii și păstorii romanilor". Această interpretare este dezmințită de unii cercetători ce consideră că termenul ac ar însemna ce sunt, traducerea fragmentului fiind astfel "Blachii ce

sunt păstorii romanilor".

Un alt element important din acest pasaj face referire la originea vlahilor. Anonymus menționează referitor la păstorii romanilor că ar fi fost aduși în Panonia de către prinții romani, care cuceriseră zona aceasta după destrămarea Imperiulu lui Attila, ceea ce relevă punctul de vedere al autorului care nu îi considera pe blachi drept descendenți ai romanilor. Faptul că blachii nu erau descendenți ai acestora din urmă poate fi relativ ușor de explicat. În primul rând, numele de roman era atribuit în Evul Mediu locuitorilor Romei și deasemenea populația bizantină își atribuie numele de romei adică fii ai Romei. Cel de al doilea argument ar fi dat de faptul că modestei populații pastorală a vlahilor nu i se putea atribuii glorioasa descendența romană, aceștia purtând în textele medievale numai apelativul de păstori ai romanilor[5].

Cea de-a doua zonă locuită de populația vlahă, descrisă de notarul este Transilvania, relatarea evenimentelor petrecute sunt descrise în capitolele XXIV-XXVII ale lucrării lui Anonymus. Cei ce contestă prezența acestei populații în arealul geografic transilvănean au speculat faptul că lucrarea prezintă elemente propagandistice în ceea ce privește românii și conducătorul lor, Gelou. După cum se poate remarca în mai multe fragmente, această ipoteză este lipsită de argumente, întrucât Anonymus îi considera pe vlahi și slavi ca fiind adversari lipsiți de valoare[6].

Trebuie remarcat în relatarea pe care Anonymus ne-o prezintă faptul că plecarea lui Tuhutum către țara lui Gelou este făcută în plină campanie de cucerire pe care acesta împreună cu Zobolsu și Thosu o desfășura împotriva lui Menumorut[7]. Plecarea lui Tuhutum a fost crucială pentru rezultaul războiului. Lipsiți de sprijinul acestuia, cei doi comandanți unguri, Zobolsu și Thosu, au fost înfrânți de trupele lui Menumorut la Zeguholmu[8], pe Crișul Repede, fiind urmăriți până la trecerea Tisei[9]. În situația de față ar fi fost normal ca Arpad să dezaprobe inițiativa lui Tuhutum și de ce nu, să o considere chiar o trădare, însă contrar acestora, Anonymus ne spune că "Dux uero Arpad, inito consilio, uoluntatem Tuhutum laudait et ei licentiam ultra siluas eundi contra Gelou pugnare concessit"[10]. Este greu de crezut că Arpad și-ar fi dat acordul pentru începerea unor campanii de cucerire a teritoriului lui Gelou, totuși trebui luat in considerare că, aflat într-o situație delicată, Anonymus a trebuit să denatureze șirul evenimentelor pentu a creea aura mitică de întemeietor la Regatului Ungariei, întrucât nesupunera comandatului Tuhutum ar fi știrbit din imaginea de conduător a lui Arpad și deasmenea succesul acestuia îi putea fi datorat într-o bună măsură și lui Arpad. Trebuie menționat că în niciun fragment din Gesta nu se afrimă că Arpad i-ar fi acrodat dreptul lui Tuhutum de a-și însuși formațiunea statală. În mod normal permisiunea îi oferea dreptul doar să cerceteze regiunea și să estimeze capacitatea militară a oponentului său. Pe de-o parte, Tuhutum, afirmă Anonymus, i-a cerut lui Arpad doar permisiunea de a porni o expediți și a de al provoca pe Gelou. Pe de altă parte, autorul ne spune că după ce a aflat de bogățiile pământului, Tuhuum ar fi luat în calcul și posibiliatea de a obține regiunea, totuși Anonymus nu merge atât de departe încât să afirme că acesta ar fi îndrăznit într-adevăr să îi solicite lui Arpad teritoriul[11].

Evenimentele ce au dus la cucerirea Țării Ultrasilvane sunt descrise în Gesta Hungarorum în capitolele XXIV-XXVII. Luarea în stăpânire de către Tuhutum s-a desfășurat în două etape, prima etapă fiind reprezentată ărin cucerirea și uciderea lui Gelou, iar cea de a doua etapă prin recunoașterea sa în calitatea de conducător de facto al Țării Ultraslivane. În continuare Anonymus ne furnizează informații de natură economică și politică a formațiunii statale conduse de Gelou:

"Quod terra illa irrigaretur optimis fluuiis, quorum nomina et utilitates seriatim dixit, et quod in arenis eorum aurum colligerent, et aurum terre illius optimum esset, et ut ibi foderetur sal et salgenia, et habitatores terre illius uiliores homines essent tocius mundi, quia essent Blassi et Sclaui, quia alia arma non haberent, nisi arcum et sagittas, et dux eorum Geleou minus esset tenax et non haberet circa so bonos milites, et auderent stare contra audatiam Hungarorum, quia a Cumanis et Picenatis multas iniurias paterentur"[12].

Pe lângă informațiile evidente, ce vizează bunăstarea regiunii, Anonymus ne prezintă o trăsătură personală a lui Gelou și anume statornicia, ce poate fi explicată printr-o slabă conducere a statului său. Această caracteristică a conducătorului român poate fi argumentată în primul rând prin lipsa autorității Geleou minus esset tenax și în al doilea rând prin vulnerabilitatea statului său în fața unui pericol extern. Un element important descris de autor în fragmentul precedent este cel referitor la peisajul demografic, format din Blassi et Sclaui, desigur autorul dorește să precizeze originea lui Gelou, Gelou quidam Blacus. Existența populației slave pe teritoriul transilvănean este demonstrată de descoperirile arheolgice la care vom face referie ulterior[13]. Caracterstica principală a acestei a populații formată din vlahi și slavi reiese din pasajele următoare: „Blassi et Sclaui, quia alia arma non haberent, nisi arcum et sagittas și non haberet circa so bonos milites", acestea sugerându-ne faptul că ducele Gelou nu dispunea de soldați profesioniști, iar cel mai probabil armata pe care o adunase împortiva lui Tuhutum era formată din în ceea mai mare parte din țărani. Acest lucru este sugerat și prin descrierea echipamentului, compus din arc și săgeți. În perioada medievală arcul și săgeata erau considerate arme nedemne, arme ale lașului fiind folosite de la distanț, acestea ajungând să fie interzise în anul 1139 în cel de

al doilea conciliu de la Lateran[14].

În continuare, Anonymus ne menționează că armata lui Tuhutumse pornește într-o confruntare împotriva ducelui Gelou, care deasemenea pleacă să-l oprească pe cel dintâi la porțile Mezeșului. Însă Tuhutum reușește să străbată pădurea într-o singură zi și sosește pe malurile râului Almaș, afluent al Someșului. Armata lui Gelou este infrântă, iar acesta incearcă să fugă fiind însă urmărit și ucis de către soldații lui Tuhutum "Qui cum fugeret, properans ad castrum suum iuxta fluuium Zomus positum, milites Tuhutum audaci cursu persequentes, ducem Geloum iuxta fluuium Copus interfecerunt"[15]. După înfrângerea și uciderea lui Gelou, foștii supuși îi jură credință lui Tuhutum. Anonymus descrie cele întâmplate după cum urmează:

"Tunc habitatores terre uidentes mortem domini sui, sua propria uoluntate dextram dantes, dominum sibi elegerunt tuhutum patrem Horca. Et in loco illo qu dicitur Esculeu fidem cum iuramentum firmauerunt. Er a die illo locus ille nuncupatus est Esculeu eo quad ibi iurauerunt. Tuhutum uero a die illo terram illam obtinuit pacifice et feliciter"[16].

În ceea ce privește etimologia numelui localității Esculeum[17] cercetătorii au două variante, prima variantă ar fi proveniența de la termenul unguresc eskudni ce înseamnă a jura, iar cealaltă variantă ar proveni de la cuvântul turcic icku ce înseamnă a bea și face referire la ritualul de jurământ depus de participanți, ce implica consumarea sângelului amestecat al tuturor celor ce depuneau acest omagiu.

În capitolele în care sunt descrise evenimentele ce au dus la cucerirea Țării Ultransilvane de către Tuhutum se poate obeserva cum cei doi combatanți și armatele lor sunt descrise în antiteză.

2.2 Operele scriitorilor bizantini

Lucările lui Kekaumenos, Ioan Kinnamos și Nichita Choniates, alături de alți scriitori bizantin conetemporani sau nu acestora, au fost publicate într-un corpus de texte intitulat Fontes Historia Daco-Romanae care sunt de o mare importanță pentru istoria românilor cât și pentru spațiul Peninsulei Balcanice. Aceste documente au fost publicate în patru volume pe parcursul a două decenii, primul volum din această ediție fiind lansat în anul 1964, iar ultimul în anul 1982. Volum al III-lea face obiectul prezentei cercetării și a fost publicat în anul 1975 sub numele Fontes Historia Daco-Romanae, Scriptores Byzantini sarc. XI-XIV, de către Alexandru Elian și Nicolae-Șerban Tanașoca.

2.2.1 Kekaumenos – Sfaturile şi povestirile

Kekaumenos este identificat de către unii cercetători cu strategul Katakoln Kekaumenos, a cărui viață ne este bine cunoscută. Acesta făcea parte din familia tesaliotă Kekaumenos, de origine armeano-georgiană şi se înrudea cu familii importante din cadrul Imperiului Bizantin ai căror membri au deținut înalte funcții în administrație și armată. Opera scriitorului, Sfaturile și povestirile, a fost alcătuită între anii 1075 și 1078 și prezintă printre altele vlahii ce locuiau în această regiune, furnizându-ne informații istorice şi descrieri etnografice ale acestora. Kekaumenos, precum majoritatea scriitorilor bizantini, descrie populațiile învecinate din cadrul imperiului, precum vlahii din Tesalia într-o manieră ostilă, acest lucru fiind explicat prin faptul că populațiile respective se aflau pe o treaptă modestă de dezvoltare din punct de vedere social şi economic, evidențiată mai ales atunci când acestea revendicau diferite drepturi din partea Imperiului Bizantin. Ostilitea ce reiese din lucrare se poate explica și printr-o accentuată criză ce atinge toate structurile Imperiului Bizantin, situație ce este favorizată și de luptele intrene pentru tronul imperial dintre diferitele facțiuni ce au loc pe parcursul secolului al XI-lea[18]. Pe fundalul acestei situații instabile din imperiu are loc răscoala locuitorilor orașului Larissa din anul 1066.

Răscoala izbucnește după spusele autorului în luna mai, iar o lună mai târziu răsculaților li se va alătura şi populația vlahă „Aceștia aveau întrunire a doua zi în casa lui Verivoi Vlahul. Când ei au vestit vlahilor că şi protospatharios Niculiță Delphinas ni s-a alăturat, aceştia s-au bucurat foarte şi voiau chiar să se ducă toți la dânsul"[19]. Fragmentul are o dublă improtanță, în primul rând ne oferă infromații legate de viața socială a vlahilor din acestă zonă şi anume că acestia au pătruns în viața politică a orașului, iar în al doilea rând, Verivoi Vlahul este unul dintre primele nume ce apare într-un text medieval a cărui origine este indubitabil vlahă. Autorul continuă descrierea răscoalei precizând că aceştia s-au organizat într-un corp de lupători „Şi aşezându-şi acolo tabăra a strâns pe vlahii şi pe bulgarii din vecinătatea şi şi-a adunat o armată numeroasă"[20]. Răscoala este înfrântă, iar Niculiță este capturat şi trimis la Constantinopol.

Un pasaj cheie din lucarea lui Kekaumenos este diatriba împotriva vlahilor în care sunt descrise, într-o notă ostilă, caracterul şi obiceiurile acestora „neamul vlahilor este cu totul necredincios şi stricat, neavând credință dreaptă nici față de Dumnezeu, nici față de împărat, nici față de rudă sau de prieten, ci umblă pe toți să-i înşele şi minte strașnic şi fură mult"[21]. Textul este unul destul de picant, continuând descrierea populației române în aceiași manieră. Pe lângă descierea negativă prezentată, autorul continuă fragmentul cu descrierea originii vlahilor „Căci aceştia sânt aşa-

numiții daci,<zişi> şi besi. Şi locuiau mai întâi lângă râul Dunăre şi Saos, râu pe care acum il numim Sava”[22]. Fragmentul merge mai departe cu explicarea modului în care vlahii ajung să populeze zona balcanică:

„ De aceea <romeii[23]> mâniindu-se au pornit, cum am spus, împotriva lor şi i-au zdrobit. Şi aceştia, fugind de acolo, s-au împrăştiat în tot Epirul[24] şi toată Macedonia[25], iar cei mai mulți dintre ei s-au aşezat în Elada”[26].

Trebuie subliniat că prin regiunea Eladei, Kekaumenos o indentifică cu cea a Tesaliei şi este parțial integrată themei Eldei, iar în secolul al XII-lea întreaga Tesalie va purta numele de Vlahia Mare.

2.2.2 Ioan Kinnamos –Epitoma

Ioan Kinnamos s-a născut după moartea împăratului Ioan al II-lea Comnenul (1143). După o perioada de studii, Kinnamos a ajuns să ocupe funcția de secretar imperial şi a devenit unul dintre apropiații tânărului suveran Manuel I Comnenul, pe care l-a însoțit în campaniile sale împotriva selegiucizilor şi ungurilor. După moartea lui Manuel în anul 1180, Kinnamos a stat în preajma lui Andronic I Comnenul. Acesta a trăit şi în timpul lui Isaac al II-lea Anghelos (1185 – 1195), căruia i-a dedicat o cuvântare.

Lucrarea istorică a lui Kinnamos se remarcă prin precizia informației, prin exactitatea şi competența cu care el prezintă evenimentele militare, dar şi prin obiectivitate şi imparțialitate. Pentru obiectul prezentei cercetări, lucrarea lui Kinnamos are o importanță deosebită, acesta menționând participarea vlahilor la una din expedițiile militare ale lui Manuel Comnenul împotriva ungurilor, scriitorul menționând că ei sunt urmaşii coloniştilor romani. Opera istorică a lui Ioan Kinnamos, Epitoma are un rol aparte în ceea ce priveşte istoria poporului român, acesta furnizându-ne informații asupra teritoriului situat la nord de Dunăre şi anume provincia Muntenia din Câmpia Română cât şi a Dobrogei.

În fragmentul ce prezintă campania lui Manuel I Comnenul împotriva regelui Ungariei, Geza al II-lea, din anul 1166[27] descrie într-o notă deloc specifică autorilor bizantini importanța trupelor de vlahi în campania respectivă:

„...iar lui Leon, numit şi Vatatzes, care aducea altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar şi o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sânt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncea să năvălească în țara hunilor[28] dinspre ținuturile de lângă Pontus zis Euxin ”[29].

Originea geografică a vlahilor înrolați în armata lui Leon Vatatzes a fost stabilită de diferiții cercetători precum N. Iorga ca fiind românii de la nordul Dunării. Alți istorici precum B.P. Haşdeu şi N. Bănescu consideră că este vorba de românii din sudul Dunării, din Peninsula Balcani sau din Dobrogea. Totuşi, cel mai probabil Ioan Kinnamos ne vorbeşte despre românii din Dobrogea, zonă aflată sub dominația Imperiului Bizantin, din care se puteau face recrutări regulate şi sigure de soldați. Un alt argument ar fi şi zona din care Leon Vatatzes lansează ofensiva bizantină şi anume de lângă Pontus Euxin.

2.2.3 Nichita Choniates-Istoria

Nichita Choniates s-a născut la mijlocul secolului al XII-lea, în oraşul Chonai. A studiat la Constantinopol, sub îndrumarea fartelui său, Mihail, viitorul mitropolit al Atenei şi scriitor de renume al epocii. A avut o strălucită carieră politică, deținând înalte funcții în cadrul Imperiului Bizantin. A fost mare logothet şi guvernator la temei Filipopole. După cucerirea Constantinopolului de către latini în anul 1204 acesta s-a refugiat la Niceea, unde a deținut funcții importante la curtea Lascarizilor. A murit în jurul anului 1213. Nichita Choniates a scris numeroase opere cu caracter religios, cât şi laic. Lucrarea sa principală este Istoria, alcătuită din 21 cărți, în care acesta relatează evenimentele petrecute între anii 1118 şi 1206 grupându-le conform perioadei de domnie a diferiților împărați, care s-au succedat în acest interval. Nichita Choniates s-a folosit, pentru scrierea operei sale, de mărturii contemporane şi de propriile sale impresii şi amintiri, fiind contemporan evenimentelor respective. Opera lui sa are o valoare deosebită în ceea ce priveşte istoria poporului român, autorul prezentând în detaliu răscoala Asăneştilor şi întemeierea Țaratului Vlaho-Bulgar, accentuând roul crucial jucat de vlahi în desfăşurarea acestor evenimente. Importanța acestei opere, pentru cercetarea prezentă este cu atât mai mare cu cât autorul a luat parte direct la aceste evenimente, în calitate de secretar imperial, în cadrul campaniilor lui Isaac al II-lea Anghelos împotriva răsculaților vlahi şi bulgari şi a aliaților lor cumani.

Încă de la începutul răscoalei lui Petru şi Asan, regăsim în opera lui Nichita Choniates un pasaj care relatează evenimentele din toamna anului 1185 în care autorul ne prezintă locuitorii Moesiei „ sieşi şi romeilor duşmani pe barbarii din muntele Haemus, care mai înainte se numeau misieni, iar acum se cheamă vlahi ”[30]. În anul următor, adică în 1186, răscoala Asăneştilor ia amploare, extizânduse în toata regiunea balcanică ocupată de bizantini[30]. Din următorul pasaj al lucrării scriitorului bizantin ne este sugerat atât începutul şovăielnic al răscoalei cât şi originea lui Petru şi Asan

„ La început vlahii se codeau şi fugeau de răscoala la care erau împinşi de Petru şi de Asan, temându-se de o acţiune atât de insemnată. Încercând să-i elibereze de această teamă pe cei din acelaşi neam cu ei ”[31]. În continuarea povestirii lui Nichita Choniates, acesta ne relatează modul în care împăratul bizantin Isaac al II-lea Anghelos reuşeşte să îi învingă pe răsculaţi şi să-i izgonească peste Dunăre. Răsculaţii, aliaţi ai cumanilor, pornesc o nouă incursiune în Moesia „ Iar barbarii lui Asan care au trecut Istru[32] şi –sau unit cu sciţii[33], după ce au înrolat de acolo, în voie, o mare mulţime de aliaţi, se întoarseră în patria lor, în Moesia ”[34]. Armata răsculaţilor formată din vlahi, cumani şi bulgari reuşeste să învingă trupele bizantine conduse de Ioan Cantacuzino, iar când împăratul îl numeşte pe Alexie Branas conducător al trupelor, acesta se revoltă împotriva lui Isaac al II-lea Anghelos şi se proclamă el însuşi împărat la Adrianopol, provocând un război civil. În timpul celei de a doua expediţii a lui Isaac al II-lea Anghelos din anii 1187-1188, autorul ne descrie modu de luptă al vlahilor.

„ apropriindu-se, aruncau săgeţi şi se încăiereau lovind cu sulițele, după puţin însă îşi preschimbau năvala în fugă şi-i provocau pe adversari să-i urmărească din spate ca pe nişte fugari; şi iarăşi întorcându-se, mai repede decât păsările care taie văzduhul, se băteau cu duşmanii ”[35].

În continuarea acestui eveniment, Nichita Choniates ne povesteşte cum împăratul îi capturează pe Ioan, fratele mai mic al lui Asan şi pe soţia acestuia. Opera continuă cu descrierea ofensivei militare a lui Petru şi Asan cunoscând numeroase succese datorate atât lor cât şi a slabei conduceri a împăratului bizantin. Din cauza slabei administraţii a lui Isaac al II-lea Anghelos acesta este înlăturat de la conducere de către Alexios al III-lea Anghelos (1195-1203). În cele ce urmează, Nichita Choniates ne relatează încercările noului împărat bizantin Alexios al III-lea Anghelos, încercări de a ajunge la pace cu răsculaţii. Aceste tratative însă vor eşua. Alt eveniment important din operă este reprezentat de episodul uciderr lui Asan, autorul relatându-ne amănunţit acest lucru „ Iar ucidera lui s-a petrecut în felul următor: un bărbat de acelaşi neam şi cu acelaşi caracter ca şi el şi pe care îl protejase foarte mult avea în taină legături cu sora soţiei lui <Asan>”[36]. Ulterior acestui incident, Ivanco se refugiază în Tărnovo unde este asediat de fratele lui Asan, Petru. În acelaşi timp, Ivanco cere ajutor militar împăratului bizantin, care însă nu-i oferă nici un sprijin. În cele ce urmează, autorul ne prezintă un eveniment important ce ar fi putut reprezenta un moment de cotitură pentru răsculaţi şi anume asasinarea lui Petru, autorul descriindu-ne acestă întâmplare „ şi-a pierdut viaţa în chip vrednic de milă, străpuns de sabia unuia dintre oamenii din neamul său ”[37] însă conducerea o va fi preluată de către Ioan. Autorul continuă prin a ne prezentă invazia condusă de Ioaniţă, invazie ce a avut loc în anii 1201-1202. Acestă acţiune interprinsă de Ioaniţă a fost marcată de numeroase succese, după cum şi autorul ne descrie în opera lui „ În vremea acesta porneşte Ioan <domnul> Misiei, cu o armată foarte mare şi toată în aramă înveşmântată şi înconjurând Constantia cucereşte cu multă uşurinţă această cetate ”[38].

Opera lui Nichita Choniates poate fi caracterizată ca o operă tipic bizantină deoarece aceasta încearcă să-l prezinte pe Ioaniţă, principalul duşman al Bizanţului în Balcani. Este evident faptul că, textul cuprinde lucruri exagerate şi neverosimile.

3. Descoperirile arheologice - argumente pentru susţinerea informaţiilor documentare

Istoria spaţiul transilvan este cunoscută în special datorită informaţilor oferite de necropolele descoperite şi cercetate încă de la începutul secolului al XX-lea, necropole ce au scos la iveală existenţa în bazinul carpatic transilvănean, a unei diversităţi de influenţe rezultate în urma contopirii mai multor populaţii. De menţionat este existenţa unei corespondenţe între informaţiile cronicii lui Anonymus şi realităţile din teren, şi anume acele concentrări demografice identificate, ce corespund pasajelor din cronică.

În prima fază vom demonstra calea de pătrundere a maghiarilor prin Nord-Vestul Transilvaniei, mai exact prin Porţile Meseşului şi deasemena vom stabili o cronologie aproximativă a acestui episod. Kurt Horedt a stabilit primul val de pătrundere a maghiarilor în Transilvania în prima jumătate a secolului al X-lea, denumindu-l Klausenburggruppe, după necropolele descoperite în Cluj-Napoca Str. Zapolya. Cele mai vech materialele arheologice maghiare sunt acelea pe care aceştia l-au adus iniţail din stepele euro-asiatice, materiale ce se caracterizează prin armament, piese de echipament şi de harnaşament şi obiecte de podoabă. Pătrunderea în Transilvania a elementelor războnice maghiare ridică în continuare probleme în ceea ce priveşte datarea acestora. Problematica a fost deschisă în a doua jumătate a secoului a XIX-lea odată cu descopeiriea mormintelor de inhumaţie cu inventar de la Deva, mormânt ce a putut fi datat datorită unei monede din perioada lui Ladislau I (1077-1095). În perioada 1945-2000 au fost descoperite şi cercetate numeroase necropole prrecum: Cluj-Napoca- Str. Semeicului, Cluj-Napoca – Str. Plugarilor, Hodoni – Pocioroane, Simeria Vehce, Moldoveneşti, Pîclişa, Deva – Micro 15, Alba Iulia – Staţia de Salvare II, Alba Iulia – Str. Arhim. Iuliu Hossu, Orăştie – Dealul Pemilor X2, datate pe baza materialului descopeirt în

secolele X-XI[39].

Harta descoperirilor ce aparțin orizontului vechi maghiar din Transilvania relevă o concentrarea a acestora în zona saliferă de pe cursul mijlociul al Mureșului, sugerând direcția de pătrunderea a călăreților maghiari, ce se impune în partea de Nord-Vest, mai exact prin Porțiile Meseșului, putând fi luate în discuție și văile Crișului Repede și ale Căpușului, aceste date fiind similare cu cele relatate de către cronicar în lucrarea sa. Descoperirile din orizontul vechi maghiar de la Biharea, Cluj, Moldovenești, Lopadea Nouă, gâmbaș, Alba Iulia indică unica direcție de pătrundere în Transilvania, calea nord-vestică. Puterea maghiară se face puternic resimțită în partea de vest a Transilvaniei, cel mai probabil în secolul al X-lea, acest lucru fiind explicat prin existența sării și transportul ușor al acesteia, fiind astfel vorba despre zona Someșului Mic.

Voievodatul lui Gelu, dux Blacorum este formațiunea statală amintiă de Anonymus în lucrarea sa. Această voievodat este plasat de către cronicar în arealul numit terra Ultrasilvana adică în Transilvania de astăzi, însă granițele acestui stat nu au putut fi delimitate cu certitudine. Se presupune că cetățile de pământ de la Moigrad, Cuzdrioara, Şirioara, Dedrad, Moreşti şi Moldoveneşti sunt capabile a contura limitele voievodatului lui Gelu, iar cetatea lui de scaun castrum suum iuxta fluuium Zomus positum[40] să fi fost Dăbâca sau Cluj-Mănăştur. În continuare, cronica lui Anonymus ne relatează conflictul dintre maghiarii conduși de Tuhutum şi trupele lui Gelu, conflict ce s-a soldat cu uciderea celui din urmă şi încheierea unei păci la Aşchilău. Se pare însă, că înainte de a se încheia această pace, s-au mai dat şi alte lupte de care Anonymus nu ne vorbeşte nimic. Acest lucru este susținut de cercetările arheologice efectuate la Dăbâca, Cluj-Mănăştur şi Moreşti unde s-au constatat distrugeri ce ar fi fost cauzate în urma atacurilor repetate ale ungurilor la începutul secolului al X-lea.

4. Concluzii

Cronicarii şi istoricii au menționat, nu odată, rolul activ, dinamic, jucat de vlahii in istoria regiunilor locuite, aceştia având, în diferite momente istorice, o greutate precumpănitoare în desfăşurarea evenimentelor la care au luat parte alături de celelalte popoare cu care conviețuiau sau veneau în contact. Studierea comparativa a operelor in care sunt mentionat vlahii, dar si in care se descrie carasticile acestora, duce la completarea unei imagini concludente asupra ansamblului istoric din care acestia fac parte. Lucrările lui Anonymus, Kekaumenos, Ioan Kinnamos și Nichita Choniates conturează un areal amplu de răspndire al vlahilor ce se întinde din Câmpia Panonică și Transilvania în Nord până în zona Tesalia în Sud.

Abordarea originii poporului român în cronicile şi documentele prezentate în lucrare atestă continuitatea poporului român în spațiul balcanic într-un interval temporal început încă din Antichitate, autorii bizantin încercând să explice originea poporului român aducând argumente din punctul lor de vedere verosimile.

Dupa cum bine ştim, orice document ori cronică trebuie probată prin descoperiri aferente informațiilor prezentate. Această dublare, respectiv confirmare a autenticității acestora se realizează în contextul cercetării istorice pe cale arheologică. Astfel informațiile de pe teren le susțin pe cele documentare, care de cele mai multe ori se dovedesc insuficient concludente, de multe ori chiar ambigue. Prin prezenta lucrare considerăm că s-a realizat îmbinarea informațiilor oferite de documente şi cronici contemporane, ori imediat următoare evenimentelor, sinteza îmbinându-se în mod necesar şi evident cu descoperirile rezultate din evenimentele descrise de acestea dintâi.

Note:

1. Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 1996. p. 97-99; p. 114-121.
2. Alexandru Madgearu, *The Romanians in the Anonymus Gesta Hungarorum, Trurh and Fiction*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 2005, p.19-20.
3. Tudor Sălăgean, *Țara lui Gelou, Contibuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX-XI*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca 2006, p.12.
4. G.Popa-Lisseanu, *Fontes Historiae Daco-Romanorum Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Ed. Seaculum I.O., București 2010. vol. I, p. 44.
5. Alexandru Madgearu, *The Romanians in the Anonymus Gesta Hungarorum, Truth and Fiction*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 2005, p. 48.
6. Tudor Sălăgean, *Țara lui Gelou, Contibuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX-XI*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca 2006, p.58-59.
7. G.Popa-Lisseanu, *Fontes Historiae Daco-Romanorum Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Ed. Seaculum I.O., București 2010. vol. I, p. 62.
8. Szeghalom.
9. Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 1996. p. 97-99; p. 100.
10. G.Popa-Lisseanu *Fontes Historiae Daco-Romanorum Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Ed. Seaculum I.O., București 2010. vol. I, p. 62.

11. Tudor Sălăgean, *Țara lui Gelou, Contibuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX-XI*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca 2006, p.60-61.
12. G.Popa-Lisseanu *Fontes Historiae Daco-Romanorum Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Ed. Seaculum I.O., București 2010. vol. I, p.61- 62.
13. Zeno Karl Pinter, *Ioan Marian Țiplic, Aurel Dragotă, Piese de podoabă și vestimentație la grupurile etnice din Transilvania (sec. VII-XII)*,Alba Iulia, 2006, p 34- 37.
14. Jacque le Goff, Imaginarul medieval, Ed. Meridiane, București, 1991, p. 271.
15. G.Popa-Lisseanu *Fontes Historiae Daco-Romanorum Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Ed. Seaculum I.O., București 2010. vol. I, p. 63.
16. Idem.
17. Esculeum identificat cu una din locaitățiile din județul Clju, Așchileul Mare sau Așchileul Mic.
18. Maria Georgescu, *Istoria Bizanțului*, Ed.Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, p.183-185.
19. Alexandru Elian, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Fontes Istorica Daco Romanae, Scriptores Byzantini sarc. XI-XIV, vol III*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 31.
20. Ibidem p. 32.
21. Ibidem p.36.
22. Idem.
23. romeii = bizantinii.
24. Epirul, intrat în partea în componența Imperiului Bulgar al lui Samuil, cuprindea, după realipirea sa la Imperiul Bizantin, două teme: Dyrrhachium și Nicopolis.
25. Kekaumenos are în veder, ca și în cazul Epirului, nu tema Macedoniei, ci regiunea geografică eponimă.
26. Idem.
27. Dimitri Obolensky, *Un cmmnwelth medieval Bizanțul*, Ed. Corint, București, 2002, p. 253-255.
28. Țara hunilor = Regatul Ungar.
29. Alexandru Elian, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Fontes Istorica Daco Romanae, Scriptores Byzantini sarc. XI-XIV, vol III*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 135.
30. Ibidem , p. 143.
31. Dimitri Obolensky, *Un commnwelth medieval Bizanțul*, Ed. Corint, București, 2002, p. 242-243.
32. Ibidem. p. 144.
33. Dunăre
34. Sciții = Cumanii.
35. Alexandru Elian, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Fontes Istorica Daco Romanae, Scriptores Byzantini sarc. XI-XIV, vol III*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 145.
36. Ibidem. p. 148.
37. Ibidem., p. 158.
38. Ibidem, p. 159.
39. Ibidem, p. 170.
40. Ioan-Marian Țiplic, *Necropolele medieval timpurii din Transilvania (sfârșitul sec. IX – prima jumătate a sec. XII)*, în, Relații Ineteretnice în Transilvaia (secolele VI-XIII), București, 2005, p. 137-138.
41. G.Popa-Lisseanu *Fontes Historiae Daco-Romanorum Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum. Vol. I*, Ed. Seaculum I.O. , București 2010. p. 63.

Bibliography:

Maria Georgescu, *Istoria Bizanțului / The History of the Byzantine Empire*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007

Jacque le Goff, *Imaginarul medieval / The medieval imagination*, Ed. Meridiane, București, 1991.

Alexandru Madgearu, *The Romanians in the Anonymus Gesta Hungarorum, Truth and Fiction, Centrul de Studii Transilvane*, Cluj-Napoca 2005.

Dimitri Obolensky, *Un commnwelth medieval: Bizanțul / The Byzantine Commonwealth*, Ed. Corint, București, 2002

Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania / The Romanians and Hungarians between the IXth and XIVth centuries. The birth of the medieval state in Transylvania*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 1996.

G. Popa-Lisseanu, *Fontes Historiae Daco-Romanorum Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Ed. Seaculum I.O., București 2010. vol. I.

Tudor Sălăgean, *Țara lui Gelou, Contibuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX-XI, Ed. Argonaut / The Land of Gelou, Contributions to the history of northern Transylvania between IXth and XIth centuries*, Cluj-Napoca 2006.

Ioan-Marian Țiplic, *Necropolele medieval timpurii din Transilvania (sfârșitul sec. IX – prima jumătate a sec. XII) / Early medieval burial places in Transylvania (the late IXth century and the first half of the XIIth century)*, în Relații Interetnice în Transilvaia (secolele VI-XIII) / Interethnical Relations in Transylvania, București, 2005

Zeno Karl Pinter, Ioan Marian Țiplic, Aurel Dragotă, *Piese de podoabă și vestimentație la grupurile etnice din Transilvania (sec. VII-XII) / Pieces of jewellery and of clothing within ethnic groups in Transylvania (VIIth – XIIth centuries)*, Alba Iulia, 2006.

Alexandru Elian, Nicolae-Șerban Tanașoca, F*ontes Istorica Daco Romanae, Scriptores Byzantini saec. XI-XIV, vol III*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975.